

Громадська думка **12** / 2013

Марія ЗОЛКІНА

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: чи відчуваємо ми себе європейцями?

Фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»

Громадська думка 12/2013

Інформаційно-аналітичне видання «Громадська думка» — це відображення новітніх тенденцій у громадській думці населення України, інформування широкого загалу про динаміку настроїв українського народу щодо злободенних проблем становлення демократії і державності, коментарі експертів з актуальних питань та рекомендації щодо покращення ситуації у різних сферах суспільного життя. Це один із проектів Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» — одного з провідних аналітичних центрів України, який концентрує свою діяльність на сприянні розвитку демократії, ринкової економіки й інтеграції України в європейський та євроатлантичний простір.

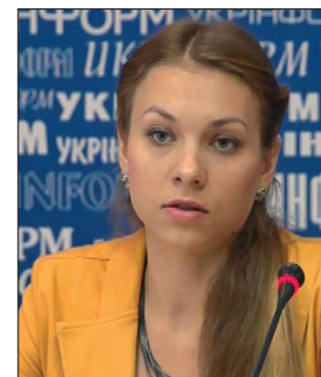
Що таке громадська думка?

Громадська думка становить собою сукупність настроїв, оцінок, суджень поглядів та думок у суспільстві. Дослідження громадської думки означає вивчення поглядів населення на конкретні проблеми і питання політичного, економічного та соціального життя.

Це оцінка, яку дає населення перебігу подій та політикам, а також джерело інформації про проблеми і пріоритети населення. Громадська думка — це індикатор рівня задоволеності населення владою та ситуацією в суспільстві загалом. Постійний моніторинг громадської думки і широке оприлюднення результатів сприяють розумінню раціональних та емоційних елементів і факторів, які визначають характер соціальної взаємодії членів суспільства.

Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»

Марія ЗОЛКІНА,

аналітик Фонду
«Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: чи відчуваємо ми себе європейцями?

Європейська інтеграція України — одна з найбільш актуальних тем у публічному дискурсі сьогодення. Домінують у цій дискусії політичні та соціально-економічні аспекти, міркування щодо наслідків і перспектив євроінтеграції. Громадська думка найчастіше розглядається в аспекті ставлення громадян до євроінтеграційного напрямку. Проте значно рідше і в аналітичному, і в журналістському, і тим більше — в політичному середовищі обговорюється тема ідентичності українців.

Проблематика співвідношення національної та загальноєвропейської ідентичності досить актуальна на теренах Європейського Союзу. Втім, якщо в ЄС основний інтерес полягає у тому, чи формується і міцнішає європейська ідентичність водночас зі зміною або ж і розмиванням національної ідентичності, то в українському суспільстві питання полягає в іншому — наскільки взагалі українці відчувають себе європейцями, як вони самі сприймають себе в контексті європейської інтеграції та й просто площині ЄС–Україна. Так, Україна була і є частиною Європи, втім, наскільки Європа «присутня» у полі ідентичності українців, наскільки вони самі відчувають себе частиною Європи, визначає насправді те, наскільки сприятливим є той соціально-культурний ґрунт, на якому розвивається політична, економічна та інституційна інтеграція.

Отже, у цьому числі «Громадської думки» буде розглянуто та проаналізовано дані соціологічних досліджень, які показують:

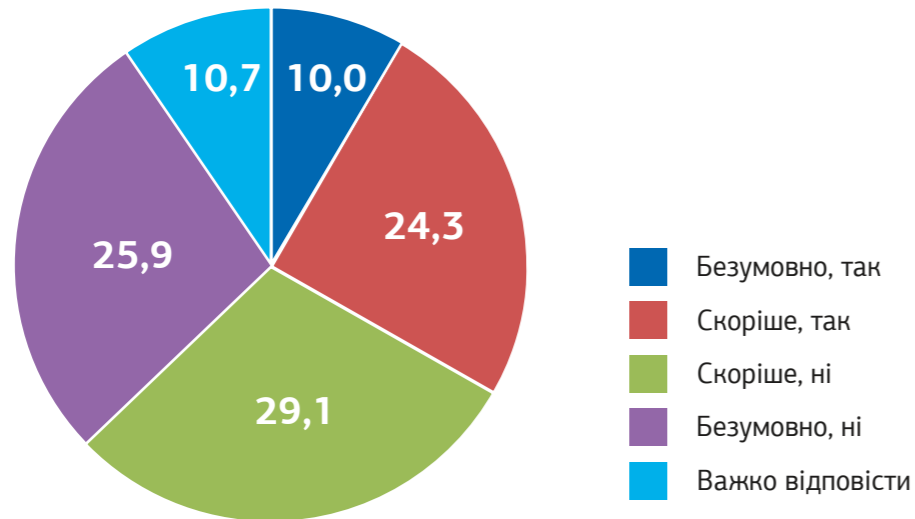
- чи відчувають себе українці європейцями і що їм потрібно для того, аби вважати себе європейцями;
- які регіональні та вікові відмінності серед тих, хто вважає себе європейцями;
- наскільки за цим параметром різняться електорати різних політичних партій;
- які риси українці вважають притаманними жителям країн ЄС і Митного союзу і з ким вони відчувають свою ментальну близькість.

Ставлення населення до ідеї євроінтеграції є радше результатом поєднання багатьох чинників, і деякі з них, що стосуються сприйняття українцями самих себе, розглядаються у цій статті. Розуміння того, наскільки самі українці вважають себе близькими до поняття Європи і «європейськості», багато в чому пояснює та обумовлює рівень підтримки ними курсу на інтеграцію в ЄС, через що цей аспект заслуговує на особливу увагу.

Чи вважають себе українці європейцями?

Станом на травень 2013 р. тільки 34% українців вважають себе європейцями, тоді як 55% українців європейцями себе не вважають¹. (Діаграма 1).

Діаграма 1. Чи вважаєте Ви себе європейцем? (Дайте одну відповідь)

На перший погляд, ситуація малооптимістична, проте будь-яке питання слід розглядати в динаміці, тим більше, що ставлення до себе, як і будь-який інший аспект політичної культури, змінюється повільно, і точкові дані не дають повної картини. Тож якщо звернутися до аналогічного дослідження, але проведеного 2008 року, то побачимо, що має місце позитивна динаміка. Зокрема, порівняно з 2008 р. кількість українців, які вважають себе європейцями, зросла на 9%. Проте набагато важливішим є те, що суттєво зменшилася частка тих, хто не вважає себе європейцем – на 15%: 2008 року таких було 70%, 2013-го – 55%.

Звичайно, фактори, що сприяли зміні у сприйнятті українцями самих себе, є темою окремого вивчення. Втім, загалом можна зазначити, що тема євроінтеграції та відносин з ЄС останніми роками справді стала однією з найбільш «відчутних» у публічному просторі. По-перше, останні роки – це період розробки нової формули політичної та економічної інтеграції, що в основному означало підготовку Угоди про асоціацію, активно обговорюваної в українському інформаційному та політичному просторі. По-друге, перспектива поглиблення відносин з ЄС активізувала значною мірою як внутрішніх, так і зовнішніх акторів, які виступають за інтеграцію України в Митний союз. Поза тим, навіть такі зусилля підтримують інтерес громадськості до інтеграційної теми і підштовхують людину до визначення того, як вона сама себе сприймає в європейському контексті. По-третє, внутрішні проблеми з демократією в Україні поставили під загрозу прогрес у відносинах з ЄС, а це й собі викликало публічну реакцію як ЄС в цілому, так і окремих європейських країн. У незадовільних оцінках європейськими полі-

¹ Дослідження провели Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та соціологічна служба Центру Разумкова з 17 по 22 травня 2013 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/kfvieiiervioji.htm>

тиками того, що відбувається в Україні, пересічні громадяни могли побачити акцент на ціннісних розбіжностях між тим, що є нормою для ЄС, і тим, що де-факто відбувається в Україні. Тому активна присутність євроінтеграційної теми в інформаційному та політичному просторі, безумовно, впливала на сприйняття громадянами самих себе в європейському контексті, хоча не обов'язково була визначальною для його зміни.

Не менш цікаве й те, що саме необхідно українцям, аби вони відчували себе європейцями. Більшості українців (59%) потрібний певний рівень матеріального добробуту. Важливо, що цей соціально-економічний чинник необхідний більшості громадян у всіх вікових групах та регіонах України. Відчуття захищеності законом дасть змогу почувати себе європейцем 40,5% громадян України. Повага до цінностей демократії та прав людини необхідна для 32% українців і найчастіше згадується громадянами середнього віку – від 30 до 49 років.

Отже, загалом більшість українців пов'язують відчуття приналежності до європейців з певним рівнем матеріального добробуту. В цьому питанні погляди більшості громадян різного віку і з різних регіонів збігаються. Однак не можна вважати цю кореляцію визначальною, оскільки ціннісні та культурні чинники також вагомі. Окрім зазначеної поваги цінностей демократії та прав людини, а також відчуття захищеності законом, для 14,6% необхідно мати можливість обирати свою владу на вільних демократичних виборах, для 15,2% – відчувати себе вільною людиною. (Таблиця 1).

Таблиця 1. Як Ви вважаєте, що треба для того, щоб Ви відчували себе європейцем? (зазначте те, що вважаєте за найбільш важливе) Виберіть не більше трьох варіантів відповіді

	Захід	Центр	Пів-день	Схід	Всього в Україні
Певний рівень матеріального добробуту	57,8	63,9	55,9	55,6	58,8
Поважати цінності демократії та прав людини	43,5	31,0	28,1	29,1	32,4
Мати можливість їздити в європейські країни без віз	38,7	23,6	21,3	18,4	24,5
Відчувати себе захищеним законом	46,8	45,9	36,6	32,9	40,5
Мати можливість обирати собі владу на вільних демократичних виборах	17,0	20,5	13,1	8,0	14,6
Відчувати себе вільною людиною	16,5	19,4	16,1	9,8	15,2
Знати іноземні мови	6,9	8,6	8,2	10,1	8,7
Знати європейську культуру	3,8	6,2	6,9	6,1	5,8
Нічого не треба, українці і так європейці	6,4	4,8	16,7	8,9	8,3
Вважаю, що не потрібно, щоб українці відчували себе європейцями	3,3	9,3	13,8	13,2	10,1
Інше	0,5	0,3	0,3	0,5	0,3
Важко сказати	5,3	2,9	3,3	6,4	4,6

Хто відчуває себе європейцем більше за інших?

Значно цікавішими за загальні дані є вікові, регіональні та електоральні розподіли громадської думки.

Віковий розріз: європейська молодь України

Молоде покоління українців – більш проєвропейське за інші вікові категорії. Молодь більше підтримує вступ до ЄС як головний інтеграційний напрямок, яким має прямувати Україна, вбачає більше переваг у євроінтеграційному курсі і має менше страхів щодо наслідків євроінтеграції. Більш оптимістичне ставлення молоді до євроінтеграції тісно взаємопов'язане з ідентифікаційним чинником: найбільша частка тих, хто вважає себе європейцем, – саме серед молоді віком від 18 до 29 років (43%). Водночас найбільша частка тих, хто не вважає себе європейцем, серед найстаршого покоління від 60 років і старше (62%)². (Таблиця 2).

Таблиця 2. Чи вважаєте Ви себе європейцем? (Віковий розподіл)

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Всього в Україні
Безумовно, так	11,5	9,8	10,3	10,9	8,3	10,0
Скоріше, так	31,9	28,7	22,1	21,2	18,3	24,3
Скоріше, ні	27,0	30,3	34,8	29,9	26,2	29,1
Безумовно, ні	21,3	20,8	20,6	27,9	35,6	25,9
Важко відповісти	8,3	10,4	12,1	10,1	11,6	10,7

Ці результати корелюють з рівнем підтримки вступу до ЄС як основного інтеграційного напрямку, оскільки саме у віковій групі 18–29 років він найвищий, а у віковій групі 60 років і старше – найнижчий³. Складно визначити, що є первинним у цьому співвідношенні, але більш ймовірно, що саме ідентифікація, сприйняття або несприйняття себе як європейця обумовлює вибір інтеграційного напрямку, який людина вважає пріоритетним. Логічно, що в ситуації, коли більшість молодих українців вважають себе європейцями, саме молодь найбільш активно підтримуватиме вступ до ЄС. І навпаки, серед людей найстаршого покоління – найбільша частка людей, що європейцями себе не вважають.

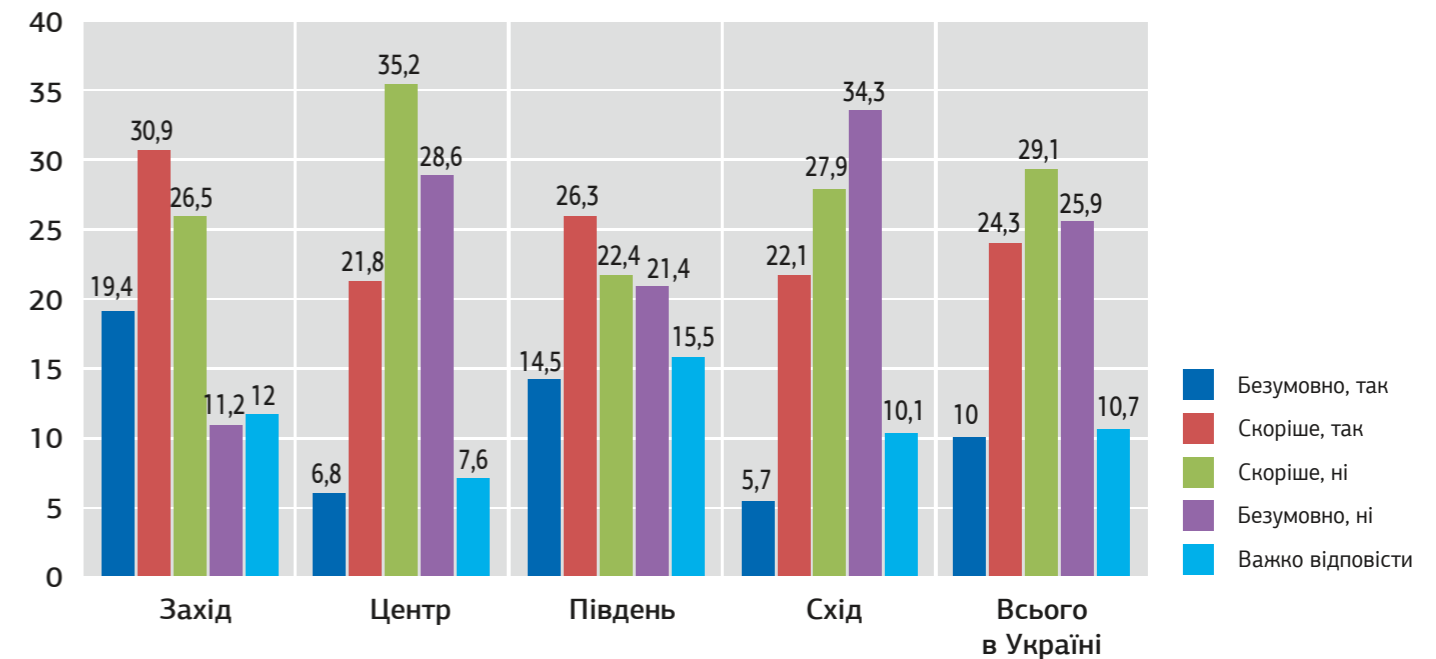
Регіональний розподіл: чи є точки дотику?

У підтримці інтеграційного напрямку в Україні вже склалися суттєві регіональні відмінності: на Заході і в Центрі України переважає орієнтація на вступ до ЄС, а на Сході та Півдні України – на вступ до Митного союзу. Ці дані так само, як і у разі з віковим розподілом, корелюють із тим, наскільки поширеним є сприйняття себе як європейця у різних регіонах.

² Дослідження провели Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та соціологічна служба Центру Разумкова з 17 по 22 травня 2013 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/kfvieivierjvijoji.htm>

³ Там само.

Діаграма 2. Чи вважаєте Ви себе європейцем? (регіональний розподіл)⁵

Зокрема, порівняно з іншими регіонами, найбільша частка тих, хто вважає себе європейцем, – у Західному регіоні (50%), а найбільша частка тих, хто не вважає себе європейцем, – на Сході України (62%). (Діаграма 2)⁴.

Отже, основні регіональні відмінності зберігаються і стосовно ставлення до самих себе в європейському контексті. В той же час цікава ситуація з іншими двома регіонами: Центром і Півднем України. Хоча відносна більшість населення Центру підтримує інтеграцію в Європейський Союз, а населення Півдня – вступ до Митного союзу, частка тих, хто вважає себе європейцем, на Півдні України більша. Так, 41% населення Півдня вважає себе європейцем, а в загальному проєвропейському Центрі України, натомість, лише 29%.⁶ Звичайно, на основі лише одного дослідження не можна робити узагальнюючі висновки, але, поза тим, можна зазначити, що зовнішньополітичні орієнтації українців та пов'язані з цим ідентифікаційні аспекти – не сталі та сформовані, а навпаки – становлять собою категорії динамічні, які можуть змінюватися під впливом зовнішніх факторів.

Певний рівень матеріального добробуту об'єднує всі регіони України як чинник, що потрібен, аби громадяни відчули себе європейцями. Для жителів усіх регіонів цей чинник – на першому місці.

Повага до цінностей демократії істотно більше підтримується громадянами Заходу порівняно з іншими регіонами. Тоді як необхідність цього фактору на Заході поділяють 43,5% населення регіону, на Сході – 29%, а на Півдні – 28%.

⁴ Дослідження провели Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та соціологічна служба Центру Разумкова з 17 по 22 травня 2013 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/kfvieivierjvijoji.htm>

⁵ Там само.

⁶ Дослідження провели Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та соціологічна служба Центру Разумкова з 17 по 22 травня 2013 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/kfvieivierjvijoji.htm>

Існує суттєва відмінність у тому, наскільки необхідним населення Заходу та Центру, з одного боку, а також Півдня і Сходу, з іншого, вважають відчуття захищеності себе законом. Тож цей чинник необхідним вважають 47% громадян на Заході і 46% – у Центрі України, тоді як на Півдні – 37%, а на Сході – 33% жителів регіону.

Обирати собі владу на вільних демократичних виборах необхідним чинником вважають 17% жителів Заходу і 20,5% жителів Центру, а от на Сході та Півдні України лише 8% та 13% відповідно.

Не менш цікавим є те, що на Півдні України, в регіоні, де переважає орієнтація на вступ до Митного союзу, найбільша частка людей (17% населення регіону), які вважають, що нічого не потрібно – українці і так є європейцями (хоча така відповідь зовсім не обов'язково означає, що ці громадяни мають чітко сформовану європейську ідентичність). На другому місці – Схід України, де 9% жителів дотримуються такої думки. А от на Заході лише 6% громадян вважають, що нічого додаткового не потрібно, адже українці і без того європейці, водночас у Центральному регіоні таку позицію підтримують ще менше – 5%. Тим часом 14% у Центрі й 13% на Сході вважають, що взагалі не потрібно, аби українці відчували себе європейцями.

Загалом можна підсумувати, що єдиною справжньою точкою дотику у даному питанні для жителів всіх регіонів є пріоритетність певного рівня матеріального добробуту. Саме цей чинник є найбільш потрібним, аби жителі різних регіонів відчували себе європейцями. Стосовно ж інших чинників, то навіть якщо їхня необхідність підтримується у всіх регіонах, то відрізняється рівень цієї підтримки. Так, повага до цінностей демократії, відчуття захищеності законом, вільні демократичні вибори в кількісному вимірі істотно більше підтримуються на Заході та в Центрі України.

Електоральний розподіл

Електоральний розріз питання демонструє, що найбільше тих, хто вважає себе європейцем, серед виборців ВО «Свобода» (51%) та партії «УДАР» (44,5%). Найменше – серед виборців Комуністичної партії України, що загалом корелює із загальною орієнтацією цих виборців на вступ України до Митного союзу. І хоча тих, хто вважає себе європейцем, серед виборців Партії регіонів менше, аніж серед виборців «Свободи», «УДАР» та «Батьківщини», цей показник все одно не можна назвати мінімальним: 36,5% виборців Партії регіонів вважають себе європейцями.

Що ж до того, що саме необхідно, аби виборці різних партій відчували себе європейцями, то деякі відмінності тут мають місце. Зокрема, найменше тих, хто вважає необхідним повагу цінностей демократії та прав людини, серед виборців Партії регіонів та КПУ (23% та 25% відповідно). Відчувати захищеність законом необхідним вважають переважно виборці опозиційних партій – зокрема 51% виборців «Свободи», тоді як серед виборців КПУ таких 31%, а серед виборців Партії регіонів – 30%.⁷ Без можливості обирати владу на вільних демократичних виборах європейцями не відчують себе знову ж таки виборці опозиційних партій, а от серед виборців Партії регіонів такий чинник необхідний лише для 7%.

⁷ Дослідження провели Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та соціологічна служба Центру Разумкова з 17 по 22 травня 2013 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/kfvievierjvijoji.htm>

Втім, є чинник, який підтримують виборці незалежно від своїх електоральних вподобань. Так, спільною для більшості виборців усіх політичних сил є думка, що для того, аби відчутися себе європейцем, потрібний певний рівень матеріального добробуту. В інших аспектах, здебільшого простежується така тенденція: чинники, пов'язані з питанням демократії, більше вважають за необхідні виборці нині опозиційних сил, на противагу яким виборці Партії регіонів та КПУ рідше вважають фактори демократичного характеру потрібними, аби відчутися себе європейцями.

ЄС та Митний Союз: що ментально ближче українцям?

Так склалося в українському публічному просторі, що євроінтеграцію обговорюють майже нерозривно з альтернативним варіантом приєднання до Митного союзу. Тож і у цій статті цікаво буде поглянути, а які ж риси українські громадяни приписують громадянам держав-членів ЄС, з одного боку, і держав-членів Митного союзу, з іншого. Що ближче пересічним українцям?

Отже, на думку відносної більшості українців в країнах-членах ЄС живуть більш доброзичливі, відкриті та привітні люди, більш соціально активні, небайдужі, культурніші, більш моральні люди, люди з вищим почуттям власної гідності, аніж в країнах-членах Митного союзу. І в той же час абсолютна більшість українців вважає, що ментально ближчими для них є громадяни країн Митного союзу.⁸ Отже, незважаючи на позитивні оцінки якостей, що властиві громадянам ЄС, українці здебільшого не відчують ментальної близькості до своїх західних сусідів.

Взагалі варто зазначити, що критерії, за якими українці оцінюють переваги європейської та євразійської інтеграції суттєво відрізняються. Так, коли мова йде про Європейський Союз, українські громадяни називають як основні його переваги чинники політичної, соціально-економічної стабільності та ефективності. Зокрема, основними перевагами ЄС постає високий рівень соціального захисту громадян (47%), верховенство закону (31,5%), розвинена демократія (27%), наявність фінансових ресурсів (22%), якість охорони здоров'я (19%).⁹

А от коли громадяни визначають переваги Митного союзу, то превалюють чинники, які не виглядають як принади у випадку з ЄС. Спільна історія, спільна культурна спадщина та схожий менталітет з громадянами – ось в чому полягає основна перевага Митного союзу для 53% українців. На думку ж 47% українських громадян, серед найбільших переваг МС – наявність природних ресурсів та енергоносіїв. На відміну від ЄС, українські громадяни не бачать у Митному союзі переваг, пов'язаних із високим рівнем соціального захисту (є перевагою для 6% українців), демократичним розвитком (3%), якістю охорони здоров'я (4%), науково-технічним розвитком (8%).¹⁰

⁸ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 20 по 25 квітня 2013 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/kcoedvprpbkr.htm>

⁹ Там само.

¹⁰ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 20 по 25 квітня 2013 року. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/kcoedvprpbkr.htm>

Висновки

Протягом останніх п'яти років (2008–2013) частка українців, які не вважають себе європейцями, суттєво зменшилася в українському суспільстві – на 15%, але водночас і досі лишається достатньо значною – на рівні 55%.

Втім, позитивна динаміка дає підстави говорити про можливість подальших змін у сприйнятті українцями самих себе в євроінтеграційному контексті.

У відносинах між Україною та Європейським Союзом протягом цього періоду мали місце як періоди активного діалогу, так і кризові часи, фактичної ізоляції України від європейського політичного процесу на певний час, майже «замороження» двосторонніх відносин внаслідок внутрішніх антидемократичних тенденцій в Україні. Але незалежно від того, наскільки двосторонні відносини були активними, тема євроінтеграції була однією з найбільш популярних та актуальних у публічному дискурсі. Активне обговорення переваг та проблем євроінтеграційного напрямку, безумовно, впливало на питання сприйняття українцями самих себе у цьому контексті, хоча не обов'язково було визначальним фактором. Загалом важливо те, що зміни в ідентифікації українців крізь зовнішньополітичну призму відбуваються. Це означає, що реальний процес євроінтеграції, його відчутні наслідки впливатимуть на позиції громадян, як щодо ідентифікації себе самих, так і щодо підтримки (або навпаки) євроінтеграції в цілому.

Вікові, регіональні та електоральні відмінності існують не тільки у виборі громадянами того чи іншого інтеграційного напрямку, але й у тому, чи відчувають громадяни себе європейцями і що їм для цього потрібно.

Отже, найбільше тих, хто вважає себе європейцем, – серед молодого покоління, найменше – серед найстаршого. Регіональні відмінності полягають у тому, що більшість людей, які вважають себе європейцями, є жителями Західного і Центрального регіонів. Ці вікові та регіональні відмінності корелюють із загальною підтримкою вступу до ЄС у цих регіонах. Виборців «Свободи», «УДАР» та «Батьківщини», що вважають себе європейцями, більше, ніж таких серед виборців Партії регіонів та Комуністичної партії України.

Чи означають ці дані, що, наприклад, за умови глибшої та інтенсивнішої інтеграції з ЄС українці більше відчуватимуть свою близькість до громадян країн – членів ЄС? Ні, односторонньої та прямої залежності між поглибленою інтеграцією та власне відчуттям себе європейцем немає. За умови підписання Угоди про асоціацію інтеграційні процеси перейдуть на якісно нову фазу, яка поєднуватиме глибоку економічну інтеграцію України та ЄС і політичну асоціацію. На сьогодні політична асоціація несе менш болісні перетворення порівняно з економічними, що матимуть місце після підписання Угоди. Запровадження глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі буде більш відчутним для пересічних громадян у соціально-економічному плані, оскільки, за прогнозами експертів, перші роки запровадження ЗВТ будуть складним для економіки перехідним етапом – «ціною» тієї модернізації і тих вигод,

які стануть відчутними за 5–7 років. Якщо пересічний українець відчуватиме певні втрати в соціально-економічному вимірі, зокрема, то це, може не сприяти більшій підтримці євроінтеграції й ідентифікації себе як європейця, а навіть навпаки. Втім, робити висновки тут складно, оскільки ідентифікаційні питання є квітесенцією багатьох чинників, а не просто відображенням реальних соціально-економічних чи політичних процесів.

Важливо, що молоде покоління українців найбільш активно виявляє свою європейськість: і у виборі вступу до ЄС як основного інтеграційного напрямку, і в ідентифікації себе як європейців, і у баченні здебільшого переваг, а не втрат від європейської інтеграції. Незважаючи на загальні вікові, регіональні та електоральні відмінності у громадській думці, ідея європейської інтеграції може стати однією з тих ідей, що здатні об'єднати нове покоління українців. Підтримувати соціально-економічну інтеграцію, бачити в ній власний соціально-економічний інтерес – це важливий фактор, але ця підтримка може зникнути разом зі зміною соціально-економічних реалій і інтересів громадян. Натомість вважати себе частиною спільноти, відчувати себе приналежним до неї – це набагато сильніший фактор, який створює підґрунтя для свідомої підтримки того чи іншого напрямку, і навіть в разі зміни тих самих соціально-економічних реалій, людина, яка відчуває себе європейцем, скоріше за все, не перестане підтримувати європейський інтеграційний напрямок. Саме тому надзвичайно важливо проводити постійну інформаційну кампанію, висвітлювати реальний стан відносин між Україною та ЄС. Це потрібно для того, аби і наявні, і потенційні прихильники євроінтеграції відчували свою причетність до євроінтеграції як перманентного процесу і мали певний рівень розуміння того, що відбувається. Інакше, кількість українців, що зможуть свідомо назвати себе європейцями, навряд чи зростатиме.

Інформаційно-аналітичне видання

Громадська думка 12/2013

Інформаційно-аналітичне видання
«Громадська думка»

Тема: «Українське суспільство:
чи відчуваємо ми себе європейцями?»

Видання здійснене коштом проекту
«Стимулювання діалогу щодо транзит-
них процесів» за фінансової підтримки
Національного фонду підтримки
демократії, США.

Автор: Марія ЗОЛКІНА,
аналітик Фонду
«Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»

Упорядник: Ірина Філіпчук

Фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»
Для листів:
а/с В-271, м. Київ, 01001, Україна.
Телефон: (380 44) 581-3317.
E-mail: dif@dif.org.ua
<http://www.dif.org.ua>

При передруку або частковому
використанні матеріалів посилання
на Фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва» обов'язкове.

© Благодійний фонд «Демократичні
ініціативи імені Ілька Кучеріва», 2013

Поліграфічні послуги:
ФОП І. П. Артюшенко
Адреса друкарні:
Україна, м. Київ, вул. Виборзька, 84
+380 44 227 78 17; +380 50 358 80 88
Формат 84x104/16, папір крейд.
Тираж 100 прим.

Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»